

2818/9.

ІСТОРИЧНІ ЛИСТКИ.

9.

МАЛА ІСТОРІЯ УКРАЇНИ

Написав

І. К.

ЛЬВІВ 1921.

НАКЛАДОМ ВИДАВНИЦТВА
„ІСТОРИЧНІ ЛИСТКИ“.

04 10
ІСТОРИЧНІ ЛИСТКИ.

9.

14.491

Львів. Бібліотека
АН. УРСР

МАЛА ІСТОРІЯ УКРАЇНИ

Написав

І. К.

рип'якевич

2818/9.

Написав

Ред 26
19/11/70

Львів 1921.

НАКЛАДОМ ВИДАВНИЦТВА
„ІСТОРИЧНІ ЛИСТКИ“.

T3(24к)4/5

с/8182

Львівська державна
наукова бібліотека

№ 3021

Друкарня Ставропігійського Інст.
під управою Ю. Сидорана.

ІСТОРІЯ УКРАЇНИ.

Кожний Українець повинен знати історію свого народу. Кожний повинен знати, як жили наші діди й прадіди, за що вони боролися, як добували собі ліпшу долю. Всі ми повинні знати, хто перед нами трудився на нашій землі, хто боровив її від ворогів, хто організував наше життя, хто будував Українську Державу. В отсій книжочці подані найважливіші події з історії України від найдавніших часів до наших днів.

Історія України ділиться на отсі відділи:

- I. Українська Держава за княжих часів, 800—1340 .
- II. Україна під Литвою і Польщею, 1340—1648.
- III. Українська Держава за козацьких часів, 1648—1782.
- IV. Україна під Австрією і Росією, 1782—1917.
- V. Нова Українська Держава, від 1917.

І. Українська Держава за кня- жих часів.

(800—1340).

Слов'яне. В найдавніші часи наш народ звався Слов'янами. Наші предки жили тоді в лісах, у дерев'яних хатах, далеко один від другого. Вони добували прожиток з ловів, риболовства та бджільництва. Пізніше поселилися на лугах, стали годувати худобу та навчилися хліборобства. Їхні знаряди спершу були з каміння та з кости, згодом вони почали кувати залізо та привчилися всяких ремесел. Слов'яне вірили в багато богів. Перун був богом громів і блискавок, Дажбог—богом сонця та багатства, Волос—богом худоби, Стрибог—богом вітрів. По лісах жили лісовики, по хатах домовики, в озерах і ріках водяники та русалки. Слов'яне складали своїм богам жертви зі страви, хліба та худоби. Слов'яне ділилися на племена: біля Київа жили Поляне, по другій стороні Дніпра Сіверяне, на захід від Київа Дерев'яне, Дуліби, Хорвати, далше до півдня Тиверці й Уличі. Кожне плем'я мало одного або більше кня-

зів. У важких справах старшина племені сходилася на віче цебто раду.

Початок Київської Держави. Найстаршим містом на Україні був Київ над рікою Дніпром. Основателями Києва були три брати Кий, Щек і Хорив та їхня сестра Либедь. На горбах над рікою вони поставили город, укріплений валами й ровами. До Києва приїздили купці з далеких сторін і Київ став багатим містом. Потім у Києві занували Хозари, народ, що прийшов з Азії. Вони наклали на словянські племена важку дань. З хозарської неволі визволили Словян Варяги-Руси, відважні вояки, що човнами приїхали з далекої Швеції коло 800 р. Вони заклали у Києві сильну державу. Від їхнього імені наша земля почала зватися Русею і стала славна між усіма народами.

Перші князі. Перші князі з варяжського роду були Аскольд і Дир. Вони 860 р. ходили походом на грецьке місто Царгород за Чорним морем. З того часу це море почали називати Руським цебто Українським морем. Князь Олег (907—914) також добував Царгорода і на воротах міста завісив свій щит. Він добув від Греків великі

полекші для українських купців. Олег умер нещасливою смертю від укушення гадюки. Князь Ігор (914—946) був сином Рюрика, — тому весь княжий рід на Україні звався Рюриковичами. Ігор водив свої війська у походи на Чорне море та далеко на схід за гори Кавказ. Він загинув убитий у війні з непокірним племенем Деревлян. Жінка Ігоря Ольга (946—960) воювала з Деревлянами і пімстила смерть князя. Ольга перша з українських князів прийняла Христову віру. Син Ігоря, Святослав (960—972) вславився великою відвагою і хоробрістю. Він зруйнував край Хозарів над рікою Волгою, бо вони шкодили Україні. Двічі він ходив з військом на Болгарію і Грецію та запанував у багатих землях над Дунаєм. У тих війнах українські війська добули собі велику славу; князь ішов усе перший на ворога. Святослав поляг у бою з Печенігами коло Дніпрових порогів 972 р.

Володимир Великий (979—1015). По смерті Святослава став київським князем його син Володимир. В перші часи свого княження він вів багате воєн. В 981 р. він ходив походом на Галицьку землю, вигнав звідси

Поляків і приєднав Галичину до Київa. На Волині він поставив город Володимир. Тоді часто нападали на Україну дикі Печеніги, що жили у степах. Князь обезпечив границю від них сильними валами та городами. Потім настали спокійніші часи. В 988 р. Володимир охрестився і приказав всьому народові прийняти Христову віру. На місцях, де стояли давні боги, ставлено християнські церкви. У Києві князь побудував величаву церкву св. Богородиці, яку звали Десятинною, бо Володимир дав на неї десятку частину свого майна. Володимир взяв за жінку грецьку царівну. З Греції приїхало до нас багато священиків, вчених, купців, ремісників і вони навчили Українців нових наук та ремеселі. Тоді почали писати у нас перш. книжки та заснували перші школи. Тоді заведено на Україні перш. гроші; на них був знак Української Держави, Тризуб. Князь Володимир умер 1015 р. За славні діла він дістав в історії ім'я Великого.

Ярослав Мудрий (1019—1054)
Син Володимира, Ярослав, наслідував батька і старався зробити Україну сильною державою. Він боронив української землі від По-

ляків і Печенігів; також посилав свої війська проти Греків на Царгород. За часів Ярослава Київ став ще більший і багатший, як був перше. Князь поставив довкола міста нові мури і славні Золоті Ворота. В Києві побудовано нову княжу палату і найбільшу церкву св. Софії. Коло Києва побожні черці поставили печерський монастир. Ярослав приказав списати українські закони в одну книжку, що звалася „Руська Правда“ (цебто Українське Право). Ярослава шанували всі європейські королі і старалися жити з ним у приятелстві. Перед смертю Ярослав поділив Україну між синів і найстаршого назначив київським князем на своє місце. Домовина Ярослава є у церкві св. Софії в Києві. За мудре княження називаємо Ярослава Мудрим.

Поділ Київської Держави. По смерті Ярослава Київська Держава поділилася на такі князівства: 1. київське, 2. турівське або пинське, 3. чernihівське, 4. переяславське, 5. волинське, 6. галицьке. Між князями настали незгоди. Ярославові сини не хотіли слухати найстаршого брата Ізяслава та прогнали його з Києва. Через незгоди князів Україна ослабла дуже. По-

чали нападати на неї сусіди, від заходу Поляки, від степів нова дика орда Половців. За єдність і силу України боровся внук Ярослава, Володимир Мономах (1113—1125). Він був відважним лицарем і вів завзяту боротьбу з Половцями та відігнав їх далеко у степи. Границі української держави він поширив аж по ріку Дунай. Всі королі та князі в Європі забігали о дружбу з могутнім князем. Володимир Мономах описав своє життя в книжці „Поучення Дітям“. У боротьбі з Половцями добув собі славу також князь Ігор Святославич. В 1185 р. він пішов з військом на половецькі оселі, розбив ворога, та попав у неволю; потім з великою відвагою утік з ворожого табору й вернувся на Україну. Його похід оспівано у пісні „Слово о полку Ігоря“. Але пізніше знов настали незгоди серед князів. Кожний бажав добути Київ для себе. Один проти другого йшов зі зброєю до бою, один проти другого накликавав чужинців та ворогів. У братовбійчій боротьбі погибла велика сила людей, інші пішли у неволю в чужі краї, села і міста спалено і знищено. Богата колись українська земля зубожіла та занепадала.

Занепад Київської Держави.

До кінця зруйнували Україну два вороги, Москва і Татаре. Над рікою Волгою, на північ від України проживали финські племена. Серед них осіли Слов'яне і прийняли від них їхні звичаї і суворе життя. Вони заложили собі міста Суздаль і Москву та почали вважати себе особним московським народом. Їхні князі заздрим оком гляділи на багату Україну і захотіли запанувати над нею. В 1169 р. суздальський князь Андрій Боголюбський напав на Київ, здобув його, знищив та пограбив місто і все цінне вивіз до Московщини. З того часу почалася ворожнеча між Московщиною і Україною. Другий ворог, що знищив Україну, були дикі Татаре, що прийшли з Азії. В 1223 р. вони побили наших князів вперше над рікою Калкою коло Азовського моря. Потім вдруге напали на Україну 1240 р., по довгій облозі добули Київ, зруйнували город до останку і почали займати всю Україну. З того часу не було вже князів у Києві; Київська Держава покінчилася 1240 р.

Галичина і Волинь. Ще сто літ довше була Галицько володимирська Держава. Галичина і Волинь від часу Володимира Великого на-

лежала до Київa. По смерті Ярослава Мудрого повстали два окремі князівства, галицьке і володимирське. В Галичині від 1084 р. княжили три брати Ростиславичі, Рюрик, Володар і Василько. Вони оборонили галицьку землю від Поляків і Мадярів. Пізніше князь Володимирко назначив столицею місто Галич над Дністром і зробив Галичину могутньою державою. Його син Ярослав Осмомисл поширив границю Галичини аж по Дунай; там заложено місто Малий Галич, тепер румунський Галац. Але сини Ярослава Осмомисла не вміли рядити добре своєю батьківщиною. Тоді у Володимирі на Волині княжив князь Роман, хоробрий лицар, що багато воював з Половцями. Він бачив, що Україна упадає через те, що є поділена на князівства. Він постановив зєдинити всі українські землі в одну державу. Він вигнав непорадних князів з Галича і злучив Галичину з Волинею в одну Галицько-володимирську Державу 1200 р.

Галицько-володимирська Держава 1200—1340). Князь Роман (1200—1205) рядив своєю державою сильно і розумно. Він опікувався селянами і міщанами і боронив їх

перед гнетом багатих панів, бояр. Задумав також поширити українські землі на захід і почав війну з Поляками. Але у битві під Завихостом над Сяном поляг у бою. Похоронили його у Крилосі під Галичем. Його син Данило (1201—1234) спершу мусів залишити своє князівство, бо галицькі бояре хотіли панувати самі. Але під боярським пануванням Галичина прийшла в безладдя і руїну. Поляки і Мадяре заняли Галич і стали гнобити народ. Аж по довгій боротьбі Данило добув назад свої землі і завів ліпший лад. Але тоді Татаре наступали на Україну. Данило всіми способами боровив свої батьківщини від дикого ворога. Він зробив союз з західними князями. Римський папа прислав йому королівську корону і Данило вінчався на короля в Дорогичині на Підляшші 1253 р. Для оборони від Татар він ставив нові городи, в Галичині Львів, за Бугом Холм. Данило умер 1264 р., похоронено його в катедрі у Холмі. Данилові наступники Лев та Юрій вели дальше боротьбу з Татарами. Вони добули для Галицько-володимирської держави Люблин від Поляків та закарпатські землі від Мадярів. Останній князь був Юрій II.

З його смертю 1340 р. скінчилася Галицько-володимирська Держава. Не було вже більше князів на Україні; вся українська земля перейшла під чуже панування.

Україна за княжих часів.

Українська Держава за княжих часів була широка і велика. Вона простягалася від ріки Тиси за Карпатами і Сяну в Галичині аж до ріки Донець на сході. Тільки степи над Чорним морем ще були пусті, зрідка заходили у них люде. Україна була найбільшою державою в Європі. На чолі держави стояв князь. Він рішав усі справи, а для поради служила йому рада панів, бояр. Деколи збиралося народне віче, щоби постановити дуже важні діла. Народ жив свободний, у добробуті, — землі було багато, були великі користи з ловів та рибальства. Податки на державу платили рідко грішми, більше скірою, медом, хлібом та худобою. Як прийшла небезпека від ворога, всі ставали до зброї. Під своєю, українською владою жилося всім добре і щасливо. Чужі народи завидували Україні багатства та доброго життя.

II. Україна під Литвою і Польщею.

(1340 - 1648).

Литва. Як 1240 р. занепала Київська Держава, довгий час у наших землях над Дніпром панували Татаре. Вони настановили по містах і селах своїх старшин та брали з народа великі податки. Зчаста вони нападали на безборонні оселі та брали людей у полон, у страшну неволю. Пізнійше наші люде почали боротьбу з Татарами. На поміч прийшли їм Литовці, хоробрий народ, що проживав на північ від України. Литовці побили Татар і приєднали Україну під свою владу. Під Литвою нашому народові жилося добре. Литовські князі прийняли нашу віру, шанували українські звичаї та опікувалися Україною. Приязнь між Українцями і Литовцями була все щира та правдива.

Польща. Не така щаслива була Галичина та сусідня Холмщина. По смерті останнього галицького князя вони дісталися під панування Польщі. Польський король напав на Львів, добув замок, забрав дорогі скарби українських князів, та вивіз їх до Польщі. Поляки стали заводити у нас свої порядки. Польські пани забрали землю і завели

нанцину. Селянин мусів працювати на панському лані даром. По містах поселилися польські міщане й почали гнобити наших купців та ремісників. Всюди ставлено польські костели, всюди приходили польські ксьондзи. Українське духовенство було у погорді, українські церкви залишилися без опіки, нищилися та руйнувалися. Чим раз гірше став занепадати український народ. Всі з жалем згадували щасливі часи, як була своя українська держава. В 1569 р. Литва зробила з Польщею унію цебто злуку в Любліні. По тій люблинській унії Поляки почали верховодити і на Литві і на всій Україні. Український народ загибав уже до краю.

Українські братства і школи. Та хоч як важко було жити, наші люде не опустили рук, а взялися до праці, щоби добути собі ліпшу долю. При церквах основано церковні братства. Вони не тільки опікувалися божими храмами, але дбали також про поміч громадянству. Братства заводили шпиталі та захисти для слабих і немічних; закладали каси, де зубожілі люде могли позичити гроші; всякими способами допомагали потрібуючим. Дальше братства стали відкривати школи, в яких учили і української

мови і всяких наук. Найперше братство на Україні було у Львові, звалось Ставропигія цебто Оборона Хреста. Воно завело свою гімназію, купило друкарню і друкувало перші книжки для української школи та церкви. Князь Константин Острожський в Острозі відкрив вищу школу, академію. Згодом київський митрополит Петро Могила заложив нову українську академію у Києві. Братства були не тільки по містах, але й по селах. Братства всюди розбуджували любов до своєї церкви, до свого народу, всюди кріпили народ на душі і помагали йому перетерпіти важкі хвили чужого панування. З нових шкіл вийшло багато свідомих людей, що повели народ до боротьби за його права.

Козаччина. В тих часах Татаре все нападали на Україну. Вони поселилися на Кримі та у степах коло Дніпра і ще року ішли походами на наші села, руйнували все та брали народ у неволю. Польська шляхта знала панувати на Україні, але не знала її боронити. Тому український народ сам взявся за оборону рідної землі. Молоді відважні люде збиралися у ватаги та йшли в степи, за Дніпрові пороги, на Запорозжя. Там вони прожива-

ли з ловів і рибальства та воювали з Татарами. Для ліпшої оборони ставили собі фортеці на Дніпрових островах і звідтам відбивали татарські наступи. Нераз ходили вони на Татар аж у сам Крим. Таких сміливих вояків вазивали у нас козаками, — козак, значило по татарськи завзятий юнак. Козацьку твердиню звали Січею, бо козаки сікли дерево на укріплення. Січовики зчаста сходилися на раду і вибирали собі старших: отамана або гетьмана, осаулів, обозного, писаря та інших. У боротьбі з Татарами вславилися отамани Дмитро Вишневецький, що поставив першу Січ; Іван Підкова, який визначався такою силою, що ломив підкови, — Поляки покарали його смертю у Львові, та інші.

Петро Сагайдачний. В боротьбі з Татарами козаки зросли у велику силу. Козацьке військо числено на 20 000, в ті часи це було дуже багато. Тоді козаки стали думати, якби визволити весь народ із польського панування. Гетьман Криштоф Косинський 1591 р., Федір Лобода і Семерій Наливайко 1596 р. пробували робити повстання проти Польщі. Але їхнє військо не витримало у стрічі з Поляками. Повстанців розбито. Нали-

14.49

Львів. Бібліотека
АН. УРСРЛьвівська державна
наукова бібліотека

3021

вайка Поляки мучили і покарали смертю у Варшаві. По тих невдачах народ почав зневірюватися у свої сили. Але знайшовся чоловік, що на ново став орґанізувати українські сили. Це був гетьман Петро Конашевич Сагайдачний (1614—1622). Він був родом з Галичини, вчився в Острозі, потім пішов на Запорозжя до козацького війська. Козаки пізнали його розум і вибрали його гетьманом. Він звернув козацькі сили проти Татар і Турків. Щороку Запорозжці ходили у походи на Чорне море під турецьку столицю Царгород, навіть до Малої Азії, під Синопу і Трапезунт. В 1621 р. велике козацьке військо розбило турецьку армію під Хотином. Сагайдачний завів у війську гостру карність і послух. У походах на Татар і Турків він виправив і підготував козацькі сили до нової війни з Польщею.

Війни з Польщею. Козаки боролися перед Татарами і Турками не тільки Україну, але і Польщу, що безпечно жила за козацькими плечима. За це вони жадали підмоги від Поляків: зброї, муніції, плати на утримання війська. Жадали також, щоби Поляки перестали переслідувати українську церкву. та щоби облекшили панщину і по-

датки. Поляки не хотіли. Так прийшло до кровавої боротьби. В 1625 р. гетьман Жмайло так кріпко зустрів польські війська, що Поляки мусіли робити перемир'я. В 1630 р. гетьман Тарас Федорович під Переяславом знов погромив Поляків. В 1635 р. Іван Сулима зруйнував польську фортецю Кодак на Дніпрі. В 1637—1638 р. велася завзята війна під проводом повстанців Павлюка, Гуні та Острина. Але козакам не повелосся побідити Поляків. Польські війська розбили повстання. Польський уряд зменшив козацьке військо до 6.000 і піддав його під польську команду. Козаки десять років прожили у важкій неволі.

III. Українська Держава за козацьких часів.

(1648—1782).

Повстання Хмельницького. В 1648 р. козаки підняли нове повстання проти Польщі. На чолі повстанців став гетьман Богдан Хмельницький (1648—1657). Це найславніший український гетьман. Він умів підняти духа в народі, умів утримати послух у війську, знав, як захопити до боротьби.

З невеликим гуртом товаришів, приготував повстання, зробив воєнні пляни та передумав, як організувати нову державу. Хмельницький зробив мир з Татарами і добув козакам татарську поміч. На Жовтих Водах, під Корсунем та під Пилявцями 1648 р. козацькі війська розбили поляків. По всій Україні піднялося повстання Селяне й міщане йшли разом з козаками, били втікаючі польські війська, виганяли панів та ксьондзів. Хмельницький ввійшов з військом до Галичини, став облягати Львів, потім пішов далше в Холмщину під Замостя. Поляки боялися, що козаки добудуть Варшаву і просили о перемир'я. Але другого року, 1649, війна розгорілася на ново. Хмельницький знов прийшов до Галичини, під Зборовом побив польського короля і присилював Поляків зробити новий мир. У цім зборівськім мирі 1649 р. Поляки відступили Українцям всю Придніпрянщину аж по ріку Случ на заході; тут козаки могли уладити свою державу.

Козацька держава. З великою радістю привитали Українці свою владу. Довгі часи пережили під чужим пануванням і бажали вже самі уладити свої діла. Богдан Хмельницький завіз на Україні но-

вий лад. Вже не пани мали рядити, але весь народ. У важних справах сходилася козацька рада і рішала, як що поладнати. Головну управу мав у своїх руках гетьман. При ньому була генеральна старшина: писар вів державну канцелярію, два осаули заступали гетьмана у війську, обозний порядкував табором і пушками, два судді судили козаків. Гетьманська столиця була в Чигирині коло Дніпра. Вся Україна ділилася на полки, — київський, подільський, чернигівський і инш. Управу полку вів полковник. Полк ділявся на сотні з сотниками на чолі. По менших містечках і селах були отамани. У війську служили козаки, але підчас війни також селяне, міщане і всі инши мали боронити рідного краю. Під козацькою владою Україна скоро піднялася з занепаду. Козаки і селяне поділили між себе панські маєтки та розвели великі господарства. Міста збогатилися торгівлею. Всюди настав добробут. Всі були вдоволені. Народ співав пісню: „Ой, немає лучче, та немає краще як у нас на Україні!“

Союз з Московщиною. Але польські пани не могли забути свого панування на Україні. На границі збиралися польські війська.

Щоби оборонити Україну від ворога, Хмельницький шукав союзників між сусідами. Він тримав дружбу з Татарами, посилав послів до Туреччини, робив умови з Угорщиною та Молдавою (Румунією). Але всі ті сусіди давали Україні невелику поміч. В 1651 р. Поляки почали війну. Під Берестечком на Волині Татаре зрадили козаків, — Поляки віднесли перемогу і прийшли аж до Києва. В мирі у Білій Церкві козаки мусіли дати Польщі Брацлавщину і Чернігівщину. На другий рік, 1652, Хмельницький під Батогом (над Богом) погромив так сильно Поляків, що з польських військ мало хто вернувся до дому. Але Поляки знов готовилися до війни. Тоді гетьман ввійшов у дружбу з Москалями. В Переяславі і в Москві 1654 р. уложено умови про союз України з Московщиною. Московський цар забезпечив самостійність і державний лад України в таких справах: 1. гетьмана і старшину вибирає рада; 2. українські уряди і суди є незалежні від московських; 3. податки збирає український уряд; 4. українського війська має бути вайменше 60000; 5. Україна може входити у союзи і іншими державами; 6. забезпечуються всі давні права україн-

ського народу. Українці мали повідомляти царя про вибір гетьмана і зносили з иншими державами, та згодилися, щоби у Києві жив царський воєвода з московським військом.

Невірність Московщини. Богдан Хмельницький мав надію, що при помочі Московщини поконе Польщу. Він почав нову війну з Поляками і 1655 р. знов ходив під Львів. Але Українці скоро пізнали, що Москалі нещиро помагають Україні Московський цар думав не про це, щоби підпомогти козаків, а щоби завести на Україні московську владу. Московські воєводи почали рядити на Україні, як у себе дома, — грабили людей, забирали хліб і худобу, знущалися над народом. А то почали ще переговори з польськими панами, щоб поділити Україну між Польщу і Москву. Хмельницький пізнав московську невірність, пізнав, що союзник його зраджує. Він почав зараз переговори з иншими державами, найбільше з Швецією, хотів скинути з себе московське ярмо. Але серед приготувань заслаб і умер 1657 р. Похоронили його в Суботові коло Чигирина, але пізнійше Поляки викинули його кости з домовини. Богдан Хмельницький

був основателем нової української держави. Дав Україні волю і добрі порядки. Все життя боровив самостійности України. Народ згадував його у піснях і думах довгі літа.

Іван Виговський. По Богдані Хмельницькім козаки віддали гетьманську булаву Іванові Виговському (1657—1659). Він був генеральним писарем і дорадником старого гетьмана. Виговський задумав докінчити наміри Хмельницького, зірвати союз з Московщиною. Він шукав помочі у Татар, у Шведів і у інших держав, але добув небагато. Тоді постановив помиритися з Поляками. В Гадячі 1658 р. зробив умову з Польщею. Поляки обіцяли признати Україну окремою державою, але під рукою польського короля; обіцяли дати підмогу козакам. Виговський зараз почав війну з Московщиною. Під Конотопом 1659 р. він погромив московське військо; московська старшина попала в полон, Українці добули великі табори й артилерію. Але Виговському пошкодила польська поміч. Польські війська по давньому стали нищити Україну. Народ знов кинувся до повстання. Виговський мусів уступити з гетьманства 1659 р. Кілька років пізніше, 1664 р., Поляки розстріляли нещас-

ного гетьмана, що хотів з ними робити союз.

Поділ України. Петро Дорошенко. По Виговськiм гетьманував Юрій Хмельницький (1659—1663), молодший син Богдана. Він не мав війська і мусів погодитися з Москалями. У Переяславi 1659 р. уложено новий союз України з Московщиною, дуже некорисний для України. Гетьман з військо^м мав піддаватися у всiм приказа^м царя; московські залоги заведені у всiх більших містах; Україні не вільно було входити в союзи з инешими державами. Україна була знов під московським ярмом. Хмельницький невдовзі також зложив булаву. Тоді Україна поділилася на дві частини по двох боках Дніпра, правобережну і лівобережну з двома гетьманами. На правобережній Україні спершу був гетьманом Павло Тетеря (1663—1665), що тримав з Поляками, але народ був проти його. Тоді віддано булаву Петрові Дорошенкові (1665—1676). Він був з давнього козацького роду, людина смілива і щира, добрий гетьман й управитель держави. Він бачив, що Україна не буде самостійною державою ні з Польщею ні з Московщиною і вибрав третього союзника, Туреч-

чину. Турецький султан згодився признати окремішність української держави, обіцяв шанувати українську віру та всі звичаї і вимагав тільки податків. Дорошенко на короткий час зєднав всю Україну під своєю булавою і рядив так, як Богдан Хмельницький. В 1672 р. разом з Турками Дорошенко ходив походом на Галичину і в мирі під Бучачем добув від Польщі Поділля. Але Турки певдовзі забули про свої обітниці і почали гнобити народ і руйнувати українські церкви. Тоді Дорошенко зневірився у турецький союз і зложив булаву. Він попав у руки Москалям і покінчив життя в Московщині. По Дорошенку не було вже визначних гетьманів на Правобережжі. Народ довгий час боровся ще з Поляками і все підіймав повстання. Повстанці звали себе гайдамаками. Найбільше гайдамацьке повстання було 1763 р., під проводом ватажків Максима Залізняка та Івана Гонта. Але Поляки знищили повстання і знов запанували на Правобережжі.

Іван Мазепа. На лівобережній Україні Московщина все більше і більше скріплювала свою владу. Лівобережним гетьманом був зразу Зван Брюховецький, (1663—1668). І початку він мав надію утримати

згоду з Москалями, їздив до Москви і, як міг, так годив цареві. Але в 1667 р. Московщина зробила з Польщею мир в Андрусові та обіцяла віддати Полякам правобережну Україну з Київом. Козаки запалилися гнівом, як дізналися, що цар хоче віддати їхніх братів під польську владу. Брюховецький побачив також, що не добути нічого від Москви. Він постановив скинути московське ярмо і 1668 р. почав війну з Московщиною. Козаки з усіх городів вигнали московських салдатів та воєводів. Але Брюховецький невдовзі погіб. Дальші гетьмани Дам'ян Многогрішний (1667—1672) та Іван Самійлович (1672—1687) знов погодилися з Московщиною. Але не добули вони вдячності у Москві, — їх обох цар заслав на Сибір і там вони пропали марно. Москва все гірше гнобила Україну. Козацьке військо мусіло ходити у далекі походи, на важкі роботи при будові фортець та нової царської столиці Петербурга. На Україну цар посилав свої війська і вони дальше грабили міста і села. Московські воєводи мішались в управління України, підбурювали народ проти гетьмана і всіма способами руйнували українську державу. Новий гетьман

Іван М а з е п а (1687—1709) захищав Україну від руїни, старався підняти добробут, дбав про освіту. Довго терпів він московські знущання, але вкінці не витерпів і при допомозі Шведів підняв війну проти Московщини 1708—1709 р. Українці мали надію, що знов добудуть волю як за Хмельницького. Але у бою під Полтавою 1709 р. Москалі розбили українське і шведське військо. Мазепа мусів виїхати за границю і вмер у Румунії. На його місце вибрано гетьманом Пилипа Орлика, та він не міг уже вернутися на Україну. Український народ дістався у ще тяжче ярмо, як був перше.

Кінець козацької держави. Москалі гнобили тепер народ ще гірше, як передтим. Московські війська не уступали з України. Сотки повстаців убито, сотки загнали ва Сибір на заслання Їхню землю цар почав роздавати московським людям, щоби вони змосковщили Україну. Над українськими урядами наглядали царські висланники. Гетьмани (Іван Скоропадський, Данило Апостол, Кирило Розумовський) не мали ніякого значіння, у всім мусіли слухати царя. Все більше нищили Москалі українську свободу. Аж врешті царі

постановили зруйнувати до кінця українську державу. В 1764 р. скасовано гетьманство. В 1782 р. введено на Україні московські уряди. В тому часі упало також славне Запорожжя. Запорожці на своїй Січі радилися як осібна держава під своїми кошовими отаманами. Найславніші з отаманів були Іван Сірко, великий лицар, ворог Татар і Турків, Кость Гордієнко, що помагав Мазепі проти Москалів та останній кошовий Петро Кальнишевський. Запорожці все ставали до боротьби за свободу, ніколи не хотіли піддатися ні Полякам ні Москалям. Тому царі зненавиділи Запорожжя і казали зруйнувати Січ, вперше 1709 р., другий раз 1775. Запорожці розійшлися по світу. Від Запорожців виводяться чорноморські, кубанські козаки.

IV—V. Під Росією і Австрією (1782—1917). Самостійна Україна.

(від 1917).

Під Росією і Австрією. У тих часах стала занепадати Польща. Поляки руйнували українську державу, та не оборонили своєї польської. Українські землі згід Польщі перейшли під Росію і Австрію.

Росія дальше всіма способами нищила все, що було українське. Почалося тоді українське письменство в народній мові, 1798 р. надруковано першу книжку у чистій, живій мові, „Енеїду“ Котляревського. В 1840 р. Тарас Шевченко написав „Кобзаря“, палкі вірші, де змалював славу і занепад України. Московський уряд налякався української літератури і заборонив друкувати українські книжки. Довгі роки на великій Україні не було ані української школи, ані книжки, не вільно було промовити українського слова. — Дещо гарнійше жила Галичина під Австрією. Тут дозволено і книжки і школи, згодом також українські товариства й організації. Але початки були важкі, бо галицький народ був незаможний. Найвизначніші діячі і поети, Маркіян Шашкевич та Іван Франко нераз були у великій нужді та недолі. Поволі крок за кроком наш народ добував свої національні права та приготавляв ґрунт для своєї власної держави.

Самостійна Україна. В 1905 р. прийшла у всій російській державі і на Україні революція. Українці добули собі тільки дозвіл видавати газети та творити українські товариства. Велика світова війна, що

почалася 1914 р. зворушила знов всі українські землі. На Україні прийшла друга революція. В 1918 р. в Києві і у Львові проголошено самостійну Українську Республіку, що мала зєдинити всі українські землі. Але вороги, що здавна нищили Україну, почали знов руйнувати українську державу. У тяжкій боротьбі добуває собі Україна волю! У цій боротьбі ми ідемо слідами наших давніх діячів і героїв, що безупинно боролися за волю України. Від Святослава і Володимир, до Хмельницького і Мазепи, до Шевченка і Франка, всі вони жертвували свою силу для української справи. Одні трудилися у боях і на війнах, на суші і на морі, не жалували ні крови, ні життя, — другі терпіли у тюрмах та в'язницях, на засланнях та у неволі на чужині, інші упадали у щоденній важкій роботі, — і все за рідну Україну! Ми ідемо їхніми слідами, — ми добудемо нашій Україні волю та самостійність!

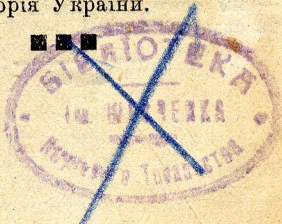

Історичні Листки

подають нариси з історії України, життєписі історичних діячів, малюнки давнього побуту, і культури, історичні пісні й оповідання і т. д.

Вийшли такі випуски :

1. Київські князі.
2. Староукраїнське лицарство.
3. Галицькі повстання XV—XVI в.
Пісня про Стефана воеводу. Пісні про Волощину.
4. Початки Запорозької Січі. Козацькі приказки.
5. Іван Богун. Пісні з часів Хмельниччини.
6. З культури Хмельниччини.
7. Филип Орлик.
8. Селянська самооборона в Галичині 1848—9 р.
9. Мала Історія України.

0.96 к. (1986)

1311

2818/9.

ІСТОРИЧНІ ЛИСТКИ

9.

МАЛА ІСТОРІЯ УКРАЇНИ

Написав

I. K.

ЛЬВІВ 1921.

НАКЛАДОМ ВИДАВНИЦТВА
"ІСТОРИЧНІ ЛИСТКИ".